

NEVINOST DOMOVINE
U IZABRANIM DRAMAMA IVANA VIDIĆA
I LADE KAŠTELAN

Dubravka Crnojević-Carić

UDK: 821.163.42.09Kaštelan, L-2
821.163.42.09Vidić, I.-2

U ovom ću radu problematizirati korelaciju fenomena domovine i »jastva«, tumačenu na različite načine, u odabranim dramskim djelima Lade Kaštelan i Ivana Vidića. Naslanjati ću se na teoretičare i filozofe koji se bave »staništem«, kao i »domom« (G. Bachelard), odnosom osobnog i socijalnog sistema (N. Luhmann), dijaloškog i monološkog (M. Bahtin), pa tako i doživljajem »našeg« te onog »stranog« (U. Bielefeld), »drugog« i drugačijeg. S tim u vezi otvara se i pitanje ideje »nevinosti« kao obrane od egzistencijalnog straha.

Ključne riječi: domovina; stanište; fikcija; proces subjektivizacije; proces objektivizacije; dijalogizam; nastanjenost nesvjesnog

Na početku ovog rada nabrojati ću nekoliko, po mom mišljenju, znakovitih misli, tvrdnji ili definicija koje se tiču domovine, a onda i nevinosti.

Uvodno, imam potrebu započeti s gotovo poetskom izjavom Andreasa Maiera koji kaže kako je »domovina neko prvo stanje duše« koje uključuje nevinost.

To se prvo stanje duše poslije, kaže pisac, puni raznim sadržajima.

Mnogi ističu kako Domovina označava odnos između ljudi i prostora. Prostorom ću se također baviti u drugom dijelu ovoga rada.

I.

Pojam domovina se, dakle, može odnositi na određeno područje, kraljlik, selo, grad, državu, narod, jezik, vjeroispovijest.

Domovina je, po nekim definicijama zemlja rođenja, ili porijekla, ono mjesto, onaj prostor gdje se »nešto« pojavilo, gdje »nešto« uspijeva, gdje je to »nešto« autohtono.

Domovina nije obitavalište već prije »stanište« – termin koji obično povezujemo uz svijet flore ili faune.

Domovina je, osim toga, etimološki i značenjski povezana uz »dom« – prostor koji nam omogućuje određeni tip spokoja, prostor koji nam je »domaći«, »naš«.

Domovina uključuje i cjelinu okolnosti u kojima osoba odrasta.

Domovina je naziv i za područje prema kojemu neki pojedinac ili grupa osjećaju kulturnu pripadnost, odnosno s kojim se identificiraju.

No, istovremeno, moram istaknuti da povijesno-zemljopisni parametri nisu nepomični, nego se mogu mijenjati ako se okolnosti mijenjaju.

* * *

Maier također ističe kako su pri/povijesti o domovini neminovno označene selektivnim pamćenjem, pamćenjem koje neke elemente, zbog raznoraznih razloga, izostavlja.

Što se tiče termina i fenomena, odnosno stanja »nevinosti«, veže se i »nedužnost«. Nevin je onaj koji nije ništa skrivio: nije ni dužan, niti kriv. Osim toga, nevin i/ili nedužan jest i onaj »bezazleni«, naivni.

Nevinost je povezana i uz djevičansko, »čisto«, izvorno, autohtono. Djevičanskom je blisko, naravno i »djevičanstvo«, stanje osobe koja nikada nije imala spolni odnos, odnosno tjelesno-erotski, pa tako i ekstazni odnos s drugim.

Postoje određeni kulturni obrasci koji nameću posebnu vrijednost i značenje ovom stanju, povezani uz ideju »čistoće« i/ili poštenja.

II.

Naslov mog rada je, dakle, *Nevinost domovine u izabranim dramama Ivana Vidića i Lade Kaštelan*. I o Ivanu Vidiću i o Ladi Kaštelan pisala sam već u nekoliko navrata, ali ne iz ove pozicije. Pokušavajući čitati njihove drame koristeći drugu dioptriju, i sama sam se iznenadila koliko sam elemenata ugledala na koje do sada nisam bila fokusirana, što mi je pak otvorilo potpuno nova pitanja te mi je osvijestilo i to da Kaštelanova i Vidić pišu, svaki od njih na svoj način, o bliskim temama, ali se njihovi putevi kreću suprotnim smjerovima.

Vidić nas, naime, vodi od početne točke stanja nevinosti, točnije – od stanja harmonije – prema kaosu, dok je kod Kaštelanove »prvo stanje duše« opterećeno mnogim bremenitostima koje rođenjem donosimo na svijet i tek se putujući životnim izazovima čistimo od njih, kako bismo se pri koncu približili vlastitom, pročišćenom »ja«.

ODNOS POJEDINCA I SISTEMA

Jedna od ključnih tema koju trajno problematizira Ivan Vidić jest odnos pojedinca i domovine, odnos personalnog/osobnog i socijalnog sistema kako bi rekao Niklas Luhmann. Mada su oni jedno drugom tek okolina, jasno je da se osobne transformacije u dobrom dijelu podudaraju s transformacijama socijalnog sistema, unutar kojega se pojedinac, htio ili ne htio, kreće.

Kod Ivana Vidića možemo primijetiti dvije paralelne ravni: onu koja je vidljiva te podrazumijeva odnos pojedinca spram sistema, ali i onu koja nam nije u svjesnom fokusu. Bez obzira na to podržava li ga pojedinac ili ne, sistem djeluje na pojedinca, uniformirajući ga. Sistem pokušava pripitomiti različite drugosti, te nagovara ili »doziva« pojedinca u određene uloge, uni/formira ga.

Pojedinci na različite načine odgovaraju na te pozive: odupirući se ili pak prilagođavajući se zahtjevima zajednice.

No, i u jednom i u drugom slučaju, uvijek postoji, kao djelatan, barem još jedan paralelni glas: onaj koji nije jasno izgovoren, onaj koji nije čujan, ali koji se – na ovaj ili onaj način – povanjšćuje, tj. izlazi na »svjetlo dana«.

Tako u *Velikom bijelom zecu* likovi progovaraju mimo svoje volje (obraćajući se nepoznatom nekom) i o onom čega nisu svjesni, povanjšćujući sadržaje o kojima govori njihova vlastita Sjena.

Glas njihove Sjene je glasan, ali ga nitko drugi (izuzev publike) ne čuje.

Vidić progovara o odnosu pojedinca i prostora kojem on pripada (pa tako i o domovini), tematizirajući i one ezoterične, skrivene oku, tektonske mijene.

KRIZA I »OBRANA«

No, kada govorimo o domu, ili domovini, Vidić pokazuje do koje mjere situacija krize, promjene, tranzicije, imperativno nalaže da se, kao obrambeni mehanizam, gaji određeni osjećaj »čistoće«.

Inzistira se na isključivanju »viška« bilo koje vrste; izbacuju se iz vidnog polja »dodaci«, ono drugačije, »strano«, kako bi se djelovalo i bivalo u prostoru što ga se doživljava »čistim«, pa tako, u tradicionalnom smislu te riječi, i nevinim.

IDEALI

Nevinost podrazumijeva ideale, kojima se u vremenima krize okrećemo.

Ideali su tu kako bi se olakšao osjećaj straha koji je prisutan u riskantnim pozicijama, pozicijama borbe. Ideali ohrabruju pojedinca da krene u akciju koja bi trebala proizvesti promjenu.

Ideali su zajednička, povezujuća nit. To je »sigurnosna mreža ideja«, koja pomaže da se djeluje mimo vlastitog straha.

Svaki od junaka u *Velikom bijelom zecu* – prolazi osobnu transformaciju.

Povjerenje u mrežu koja gradi socijalni sistem, olakšava, dakle, savjest, oslobađa od straha i/ili strave, a djeluje tako da proizvodi raznolike oblike zanosa.

EKSTAZA

Zanos svoj vrhunac postiže u stanju ekstaze. No, ekstaza jest, paradoksalno, opasno stanje u kojem se percepcija stvarnosti mijenja.

Ekstaza djeluje poput anestetika.

Anestetik umanjuje ili privremeno otklanja osjećaj bola, ali nas dovodi i do okamenjenja osjetilnog i osjećajnog, vodi nas (kako Charles Baudelaire piše) privremenoj »anesteziji srca«.

PROIZVODNJE OSJEĆAJA VLASTITE NEVINOSTI

Ljudi u raznim životnim dobima na različite načine doživljavaju nevinost ili bivaju nevinima:

1. U Vidićevu *Velikom bijelom zecu*, glavnu junakinju, Jelicu, srećemo u stanju nevinosti, ona je »djevičanska« i što se spolnosti tiče, ali vlastitu nevinost duguje i tomu što još ne vidi složenost svijeta.

Ona se kreće unutar toplog doma »prvoga stanja duše«, ili unutar prostora prvotnih ideala.

2. Otac pak nevinost gotovo hini, ukidajući svjesno spoznaje do kojih ga je njegovo životno iskustvo moglo dovesti. On operira selektivnim sjećanjem, kako bi se othrvao stravi kojom ga opterećuje egzistencijalna nesigurnost Sluge ili Roba Sistema.

Za takav je način djelovanja potrebno izgraditi zaštićeni prostor, prostor ideje koja stvara zaštitnu ogradu, okrenutost zajedničkom, kolektivnom idealu.¹

No, to je »mjesto zaštite«, to je zaštićeno mjesto, u/topija, ne/mjesto. Ono je mjesto kojeg nema.

SLUGA – GOSPODAR

Otac se može vidjeti, ukoliko promatramo iz pozicije hegelovske dihotomije Sluga-Gospodar, kao onaj koji je životno pozicioniran kao

¹ Bahtin piše: »To vreme je kolektivno, ono se raščlanjuje i meri jedino događajima *kolektivnog* života, sve što u tom vremenu postoji – postoji samo za zajednicu [...] To vreme je vreme *plodnog* rasta. To je vreme klijanja, cvetanja, zametanja ploda, sazrevanja, umnožavanja plodova, prirasta [...] Propast, smrt, primaju se kao *setva*, posle koje slede nicanje i žetva, koji umnožavaju posejano [...] To vreme je potpuno *prostorno i konkretno*. Ono nije odvojeno od zemlje i prirode [...] Ljudski život i priroda doživljavaju se u istim kategorijama [...] To vreme je potpuno jedinstveno.« (Bahtin, 1989: 331-333).

Sluga. No, taj zanos, utopijska čežnja za prostorom trajne, gotovo čudesne promjene, mijenja njegovu percepciju, otvara prostor nade.

U prostoru utopije, baš kao kod Aristofana, promjena pozicije je izgledna: sluga više neće biti slugom, rob neće biti robom, već postaje Gospodarom.

No, ponovno – baš kao kod Aristofana, željena utopija, utopija u koju se vjeruje i za koju se djela, pretvara se u vlastitu grotesku.

U istom prostoru, nakon teško prijeđenog puta, u središtu labirinta, rekao bi R. G. Hocke, nalazi se i harmonija, koja traje tek koji tren, ali i groteska – koja karnevalizira samu ideju harmonije.²

Harmonija ili tren ravnoteže traje koliko treptaj oka te se već u sljedećem trenutku Otac u *Velikom bijelom zecu* susreće s groteskom, koja svaki ideal pretvara u vlastitu suprotnost.

EKSTAZA I PROPAST IDEALA

U Vidićevu *Velikom bijelom zecu*, Prvi dan jest dan stvaranja Domo-vine, dakle, označen je osjećajem nevinosti: prisutna je ideja o nevinosti mreže, okruženja, prostora zaštite pojedinca koji mu pruža dom ili ideja, slika domovine.

² »U tisuću labirintnih *maneras*, veli se, nastala je božanska harmonija, u kaosu je stvoren zagonetan (labirintski) red. [...] Takvi nas tehnopegniji vraćaju u Aleksandriju, u to vrlo stjecište azijanskog manirizma, u taj protusvijet aticizma. Korijeni su im u aleksandrijskom novoplatonizmu.« (str. 22), »Najprije je posrijedi ulančavanje kao u labirintu, a potom harmonična suprotnost iznova nađenog reda. Presudno je međutim da se to iznova nađeno središte odmah ironizira groteskom. U taj »red« naime ulaze komedijaši. Prave grimase i šale. Radost postignuća ne vodi sakralnoj kombinaciji miline i časti. Tu naime (u tom labirintnom dijelu zamršena plesa) dolazim do kombinacije domišljate i tragične zablude, do *harmonije* i *groteske*. Upravo taj ples dakle na *karakterističan način sjedinjuje protivštine*.« (Hocke, 1984: 180).

No, u trenu ekstaze, u trenutku velikog slavlja kojim se označava ulazak u prostor žuđene utopije, na sam dan slavljenja pobjede i stečene »čistoće« – nevinost iščezava.

Nevinost iščezava na nekoliko načina: Jelica, njegova jedina kći, doslovno »gubi nevinost« i u tom se trenu životinje koje simboliziraju čistoću i bezopasnost pa čak i mogućnost ostvarenja čuda (zec, jednorog), transformiraju u životinje grabežljivce.

Karakter »staništa« se mijenja. Prostor koji je bio »prijateljski« naklonjen, stanište na kojem borave miroljubive životinje i biljke, mijenja karakter: postaje staništem po život opasnih grabežljivaca.

Istovremeno, Očeva se iluzija, njegova žudnja za ponovno stečenom nevinošću, za re/kreacijom prvog stanja duše, njegov san kako može postati snažnim, jakim, egzistencijalno osiguranim i poštovanim članom zajednice, pa tako i Gospodarom – rasplinjava.

On je onaj koji ostaje na začelju kolone, onaj koji postaje naglo svjestan svoje minorne pozicije, pozicije Sluge, svjestan toga kako se ne može pomaknuti/nastaniti u prostor o kojem je maštao i o kojem je s drugima, o kojem je drugima, baš kao i sebi, uporno pripovijedao.

GLAS/OVI SJENE

Dodatno je zanimljivo kako Vidićevi likovi, osobito oni s nešto više životnog iskustva, trajno, pa i u vremenu građenja i stremljenja utopiji, imaju dva različita glasa: onaj glas koji je podržavan od sistema unutar kojeg se kreću, ali i glas kojim se oglašava njihova Sjena, ili drugost unutar njih samih.

Ili, drugačije, Bahtinovim rječnikom rečeno, kod Vidića je vidljiva teza kako društveni sistem zagovara ideju »što više drugosti, to manje jastva«.

Drugi dan, pa tako i drugi čin, nakon spuštanja zastora, započinje novom krizom – dubljom, bolnijom, gotovo tragičnom.

To je onaj tip krize kada se nade i napori izjalove, kada se sav trud zahvaljujući kojem smo gušili druge glasove unutar sebe, te nastojali vidjeti sebe »čistima«, vjerujući da »čisto« postoji nasuprot »opasnog« – pokazuje jalovim.

OPIJATIMA PROTIV STRAHA

Takva, ponovno proizvedena kriza izaziva osjećaj duboke apatije, ulazak u prostor beznada u kojem možemo funkcionirati jedino zahvaljujući opijatima.

Opijenost idejom čistoće, nevinosti, idejom vječne sreće – preoblikuje se u opijenost alkoholom, drogama, ili ponovno vraćenom strahu (od kojeg smo uporno bježali upravo naslanjanjem na »prostor ideala«).

STRANAC: FIKCIJA I KONKRETNOST

Ideja nevinosti domovine podrazumijeva i otvaranje pitanja stranog: stranog u prostoru »autohtonog«, stranog u domu/kući, stranog u domu/domovini ili stranog u domu/tijelu u kojem obitavamo.

Freud povezuje s onim što je »strano« – osjećaj nelagode. Međutim, osjećaj nelagode izaziva »ja« koji se suočava sa samim sobom, a krenuo je na taj put iz pozicije jedne »romantične priče« o samome sebi. Zahvaljujući ideji »stranog«, pa tako i »stranca«, postaje jasno da fikcija i konkretno ne tvore suprotnost. Naime, stranac je i naša vlastita fikcija. Freud, međutim, naglašavam, ostavlja toj nelagodi suočavanja sa »stranim« njezin fiktivni karakter: stranac se, »dvojniki«, uvodi i kao fiktivni fenomen.

Konkretizacija stranca kao neprijatelja stvara dva fiktivna kolektiva: kolektiv vlastitog i kolektiv drugoga (Bielefeld, 1998: 15).

Strano može izazivati različite reakcije. Mada se ponajčešće stranca osjeća nelagodnim, pojedinačni se stranac može vrlo brzo prevesti u neki

drugi status, bilo u status prijatelja ili u status neprijatelja (Bauman, 1991, cit. prema Bielefeld, 2000: 14).

U svakom od navedenih slučajeva mijenja se i fikcija koja je s njim povezana (Bielefeld, 2000: 14).³

Stranac kao neprijatelj projekcija je »vlastitog«; rezultat je odcijepljenih dijelova »ja« (Carl Schmitt).

Stranac se predstavlja i pojavljuje kao personifikacija stranca. On je empirijski, iskusivi dokaz da stranost postoji jer netko uvijek stiže preko granice, a granice se ne mogu zatvoriti, unatoč svim naporima.

U svakom od »ja« postoji i predodžba, pa tako i fikcija o stranom, koja je proizvedena kao odstupanje od početne »romantične« ideje.⁴

³ Bielefeld nastavlja o poziciji stranca: »Sigmund Frojd nesvesno ostavlja u fikciji stranoga. Posljedica konkretizacije stranca je proizvodnja jednoznačnosti, posljedica fikcionalizacije je proizvodnja nejednoznačnosti [...] Nejednoznačnost stranca, čas poricana čas hipostazirana, ne leži ni u njegovom fiktivnom ni u njegovom konkretnom karakteru, nego u tome što je on fikcija i konkretnost. Kroz stranca postaje jasno da fikcija i konkretno ne tvore suprotnost.« (Bielefeld, 1998: 15).

⁴ U svom članku o značaju Baumanovih teza o granicama i »stranom« Vince Marotta piše sljedeće: »The metaphors of inside and outside and the idea of the boundary are significant in Bauman's critique of modernity's search for a meta-order and in his examination of strangerhood. The article illustrates how this ordering process manifests itself at the individual and societal levels of modernity. Bauman's contention is that modernity's search for a meta-order leads to the construction of boundaries and to exclusionary practices. It is the presence of the Third, for Bauman, which threatens the certainty of order. Different images of the stranger in Bauman's work are identified and the ways in which Bauman's conception of freedom and 'community' is intrinsically linked to his work on the ambivalent stranger are demonstrated.«

III.

Kod Lade Kaštelan, pak, situacija je na mnogim ravnima gotovo opozitna. Navedeno se tiče i tretmana prostora, odnosno odnosa pojedinca i prostora, ali i odnosa prema mnogostrukosti glasova koji nas nastanjuju.

Na prvi pogled možda nije ni vidljivo koliko je proces definiranja nevinosti doma ili domovine oprečan onom Vidićevu.

PODIJELJENI SUBJEKT

Usporedit ću na trenutak Bahtinova razmišljanja o dijalogizmu i drame ovih dvaju pisaca.

Svaki subjekt nagnan je na potiskivanje svog pravog »ja« u nevidljiva područja svoje nesvjesnosti. O tome piše Vidić (primjer za to su paralelni glasovi likova – onaj glas koji se čuje i pripada općepriznatom i željenom diskursu, kao i onaj koji se ne čuje, ali je prisutan, mada su i sami likovi dalje nesvjesni tog glasa).

Subjekt je, dakle, podijeljen unutar sebe.

Postoje dva načina tretiranja ovako podijeljena subjekta: objektivizacija ili subjektivizacija (o tome detaljno piše Vladimir Biti u svom članku »Nietzsche, Bahtin i ‘slaba misao’«).⁵

⁵ Biti nastavlja: »Nema nikakve sumnje oko toga koji je način odnošenja draži Bahtinu. Sve njegove velike interpretacije uporno pronalaze ‘skrivenu pozadinu’ njegovih sugovornika, zavlače se u **spremišta njihovih nesvjesnih pamćenja**. Iako je ovakva vrsta ‘personificiranja’ nedovršiv projekt, jedino pretvaranjem u potpuno otvorenog, društveno neprikrivenog ‘drugog’, moguće je doprinijeti buđenju sugovorničke svijesti u ideološki neovisan život. Tako bi krajnji cilj svake aktivne dijaloške razmjene trebao biti postepeno odstranjivanje i posljednjeg traga vladanja s jedne, a skrivanja s druge strane [...] Vrijedi upozoriti na sličnost između opisa nastajanja poetskog jezika i Bahtinovog prikaza procesa usvajanja jezika [...] umalo se stječe osjećaj da neki osvajač zauzima tuđi teritorij s tuđim stanovnicima i tuđim običajima (OR 49/50). Jezik nije neutralna okolina koja lako

PROCES OBJEKTIVIZACIJE

Proces objektivizacije u fokusu je Vidićeva stvaralaštva, pogotovo u trenutku kada se bavi domovinom.

Objektivizacija je monološka pozicija, zahvaljujući kojoj se nastoji svesti svog sugovornika na unaprijed danu strukturu općevažće zakonitosti.

Upravo o procesima objektivizacije piše Vidić na ponešto skriven, smijehom začinjen, ali duboko pesimističan način. Objektivizacijom nastojimo govoriti o njoj ili o njemu, prije negoli s njim, nastojimo ustanoviti sugovornika kao instrument buduće manipulacije.

No, paradoksalno, Vidić-pisac upravo na ovaj način djeluje u smjeru otvaranja kod gledatelja onog brižno skrivenog »ja«, Sjene, »stranog« unutar sebe samog.

PROCES SUBJEKTIVIZACIJE

Kaštelanova se pak okreće tematiziranju procesa subjektivizacije. Subjektivizacija je, kaže Bahtin, dijaloška pozicija. Subjektivizacijom se nastoji pobuditi sugovornika na samoprepoznavanje i samootkrivanje, na eksteriorizaciju njenog/njegovog brižno skrivenog ja (Biti, 1992: 204).

prelazi u željeno vlasništvo govornika, piše Bahtin; on je naseljen tuđim namjerama kojima treba ovladati. Bahtin na taj proces ovladavanja gleda kao na postepeno podređivanje ideoloških sistema i pogleda na svijet koji su različiti, a često i u suprotnosti s namjerama i ciljevima vlastite ideologije govornika – ili, drugačije rečeno, kao na proces samootkrivanja jednog subjekta u svim drugim koji s njom/njim istodobno postoje« (Biti, 1992: 205; istaknula Dubravka Crnojević-Carić).

TOPOGRAFIJA INTIMNOG BIĆA

Vratimo se prostoru! Podsjetit ću na trenutak do koje je mjere značajan odabir prostora u kojem se radnja komada odvija. Topoanaliza⁶ je prema Bachelardu iznimno značajna. Tu se, prema njegovu mišljenju, susreću deskriptivna psihologija, dubinska psihologija, psihoanaliza i fenomenologija, koje utvrđuju određen sklop učenja.

Tako ispitana, u raznolikim teorijskim obzorima, slika doma, stana, kuće, postaje topografijom našeg intimnog bića.

Smisleno je, kaže Bachelard, uzeti kuću kao instrument analize ljudske duše (Bachelard, 2000: 23).

Prostor kojemu se okreće Lada Kaštelan u svojim dramama jest tek naizgled ograđeni, ali uvijek intimni prostor – prostor doma, stana, sobe.

RAZLIČITA VREMENA KOJA SE SUSREĆU/DODIRUJU U ISTOM PROSTORU

U tom se uskom, omeđenom prostor doma/stana/staništa Lade Kaštelan kreću, ulaze poput likova, različita vremena, na sličan način na koji u unutarnji prostor lika ulaze razna lica svakog od njih.

Na istom se prostoru sreću (*Posljednja karika*) likovi došli iz raznih vremena: primjerice oni iz Drugog svjetskog rata 1945., oni iz 70-ih godina prošlog stoljeća te iz vremena Domovinskog rata.

Svaki od njih ima svijest o tome da je stvarnost promjenjiva te kako su, slijedom toga, i oni sami promjenjivi. Svaki od njih u sebi nosi brojne »ja« – taj se »ja« mijenja tijekom godina do te mjere da sami sebe nisu u

⁶ »Deskriptivna psihologija, dubinska psihologija, psihoanaliza i fenomenologija mogle bi u svezi s kućom utvrditi sklop učenja koje nazivamo imenom: topoanaliza. Ispitana u najraznovrsnijim teorijskim obzorima, slika kuće kao da postaje topografijom našeg intimnog bića.« (Bachelard, 2000: 23)

stanju prepoznati, a kamoli sjetiti se onoga što su rekli, radili, osjećali ili mislili nekih davnih godina.

Još je manja mogućnost obnavljanja onog što su bili.

STANIŠTA »ZABORAVLJENOG«

No, ne samo naše uspomene, nego i naši zaboravi imaju »stanište«.

I naše nesvjesno je »nastanjeno« (Bachelard, 2000: 23).

Sjećajući se kuća, prostora, soba, učimo kako se »nastanjivati« u sebi samima⁷ (Bachelard, 2000: 24).

Upravo je to oblik nevinosti, bezazlenosti, o kojoj Kaštelanova piše.

To je nevinost koja se ne naslanja na ideale ili pak na ideju utopije diktirane izvana, iz socijalnog sistema. Nevinost Kaštelanin的角度 temelji se na onome o čemu John Fekete piše kao o »imoralnosti tjelesnog«.⁸ Njihova su tijela, doduše, i dalje svojevrсни arhiv, u tim tijelima borave razni prošli »ja«.

No, njihova je nevinost specifična: to je nevinost življenja koja računa na neminovnost selektivnosti sjećanja, kao i na pripovijedanje o prošlom koje karnevalizira pokušaje okamenjenih obiteljskih priča, upozorava ne mogućnost oživljavanja prošlog (mada se o tome trajno govori), te podrazumijeva ideju koja je suprotna Vidićevoj, a ona glasi: »što više drugosti, to više jastva«.

⁷ O nastanjanju Bachelard piše: »Slijedeći san o nastanjenju tih nenastanjivih mjesta ponovno smo došli do slika, koje od nas koji ih doživljavamo, a u cilju da ih uzmognemo nastaniti, traže da se poput gnijezda i školjki učine sitnima [...] glagol »ščućuriti« pripada fenomenologiji glagola »nastanjivati«. Intenzivno nastanjuje samo onaj koji se zna šćućuriti.

U tom smislu, u sebi posjedujemo čitave zalihe slika i uspomena koje dragovoljno ne povjeravamo drugima.« (Bachelard, 2000: 24).

⁸ Fekete piše o okretanju od stabilne metafizičke vrijednosti – istine k nestalnoj fizičkoj vrijednosti – vampiru.

Svatko prihvaća »stranost« unutar sebe samog u svakom od trenutaka ili faza vlastite transformacije.

STRANCI I NAŠIJENCI

Prostor domovine, doma, tijela kao prostora, napučen je mnogim, vidljivim i nevidljivim strancima i »našijencima«.

Kod Kaštelanove u jednom prostoru po/stoje mnogi i isti će se prostor, pa tako i dom ili domovina, i dalje nastanjivati mnogim novim i drugačijim Drugima.

Predstava doma, pa i domovine, bit će lišena iluzije o mogućnosti da jedna ideja trajno opstoji, kao i toga kako jedna ideja ima snagu da zajednički drži, povezuje, umrežuje mnoge.

Dom je, dakle, zajednički prostor koji privremeno ugošćuje raznolike, on je »stanište« koje pokazuje kako je »jedno« uvijek napučeno »mnogim«.

STJECANJE NEVINOSTI

Nevinost se ovdje stječe tek pri koncu puta: čovjekov je put, prema Kaštelanovoj, opterećen početka mnogim naslagama i iskustvima koja su preuzeta na nesvjesnoj ravni od onih prošlih, od naših mrtvih kao i živih.

Ne rađamo se nevinima, već smo tek karike u lancu.

Tek nas naše iskustvo, iskustvo proživljavanja promjena, pronalaženja zaboravljenih i potisnutih iskustava, preoblikuje u nevina bića.

* * *

Tek se na koncu otvaramo »prvom stanju duše«, ili – kako bi rekao Maier – »domovini«.

LITERATURA

- Bachelard, Gaston. 2000. *Poetika prostora*, s francuskog prevela Zorica Ćurlin, Ceres, Zagreb.
- Bahtin, Mihail. 1989. *O romanu*, preveo Aleksandar Badnjarević, Nolit, Beograd.
- Bauman, Zygmunt. 1991. *Moderne und Ambivalenz, Das Ende der Eindeutigkeit*, Hamburg.
- Biti, Vladimir. 1992. »Nietzsche, Bahtin i 'slaba misao'« u: *Zbornik radova Bahtin i drugi*, uredio Vladimir Biti, prevela s engleskog Renee Prica, Naklada MD, Zagreb, 190-222.
- Bielefeld, Ulrich. 1998. *Stranci: Prijatelji ili neprijatelji*, prevela Drinka Gojković, Biblioteka XX vek, Beograd.
- Caroll, David. 1992. »Pripovjedni tekst, raznorodnosti i pitanje političnosti. Bahtin i Lyotard«, prevela s engleskog Mirjana Granik, u: *Zbornik radova Bahtin i drugi*, uredio Vladimir Biti, Naklada MD, Zagreb, 157-187.
- Freud, Sigmund. 1988. *Nelagodnost u kulturi*, preveo Đorđe Bogićević, Reč i misao, Beograd.
- Hocke, Gustav Rene. 1984. *Manirizam u književnosti*, preveo Ante Stamać, Cekade, Zagreb.
- Kaštelan, Lada. 1997. *Četiri drame*, NZ Matice hrvatske, Zagreb.
- Luhmann, Niklas. 1992. *Legitimacija kroz proceduru*, preveo Ivan Glaser, Naprijed, Zagreb.
- deMan, Paul. 1992. »Dijalog i dijalogizam«, u: *Zbornik radova Bahtin i drugi*, uredio Vladimir Biti, prevela Melita Bačić, Naklada MD, Zagreb, 125-135.
- Mayer, Hans. 1981. *Autsajderi*, preveo Vladimir Biti, BibliotekaTeka, GZH, Zagreb.
- Marotta, Vince. 2002. »Zygmunt Bauman: Order, Strangerhood and Freedom« https://www.researchgate.net/publication/247935460_Zygmunt_Bauman_Order_Strangerhood_and_Freedom.
- Vidić, Ivan. 2012. *Dolina ruža i druge drame*, Hrvatski centar ITI, Zagreb.

INNOCENCE OF THE COUNTRY IN THE SELECTED PLAYS OF IVAN VIDIĆ AND LADA KAŠTELAN

Abstract

The paper focuses on the correlation between the phenomenon of the country and 'self', interpreted in different ways in the selected plays of Lada Kaštelan and Ivan Vidić, relying upon theoreticians and philosophers who deal with »habitat« (G. Bachelard), as well as with »home«, relationship between a personal and social system (N. Luhmann) and with the impression of »ours« and »foreign« (U. Bielefeld), »other« and different (D. Caroll). In this respect arise the issues of ideal as defense from existential fear, and correlation of events and fiction (thanks to the idea of a »foreign« it becomes clear how the »reality« and fiction do not create opposition). Vidić and Kaštelan open the same subjects, approaching them in almost opposite ways. If we accept the thesis that a subject is split within himself, and therefore permanently aims at the »original«, »innocent state of the soul« it is possible to notice how, in Kaštelan's plays we can identify a dominant process of subjectivization (attempt to persuade the co-speaker to exteriorize his carefully hidden »self«, and in Vidić's works the process of objectivization (M. Bahtin). Objectivization is a monological position, thanks to which one tries to reduce his co-speaker to a pre-set structure of generally valid fact. Vidić writes precisely about the processes of objectivization. Through objectivization we try to speak of him or her, rather than with him, we try to see our co-speaker as an object of a future manipulation. However, paradoxically enough, this way Vidić-the writer acts with the aim to open up that carefully hidden »self« in his viewer, the Shadow, the »foreigner« within himself.

Key words: Homeland; habitat; fiction; subjectivization process; objectivization process; dialogism; occupation of the unconscious